

CADRUL METODOLOGIC DE REALIZARE A INSTRUIRII PROBLEMATIZATE ÎN ÎNVĂȚĂMÂNTUL PRIMAR

Valentina FLUIERAR, asistent universitar

<https://orcid.org/0000-0003-1483-8333>

Catedra Pedagogia Învățământului Primar, UPS „Ion Creangă”, mun. Chișinău, Republica Moldova

CZU: 373.3.02

DOI: 10.46727/c.04-05-11-2022.p84-89

Rezumat. În articol sunt reflectate demersurile instruirii problematizate în învățământul primar cu conotații privind construirea achizițiilor pe baza unui sistem de acțiuni mentale care să asigure realizarea transferului în învățare. Construcțiile deliberate ale activității didactice focalizează gândirea elevilor asupra rezolvării problemelor și situațiilor-problemă în spirit activ, independent. Reperetele de reglare interactivă în derularea etapelor instruirii problematizate asigură activitatea analitico-sintetică a elevilor, realizată prin judecăți și raționamente și permite modelarea proceselor mintale adecvate creativității.

Cuvinte-cheie: instruire problematizată, problemă, situație-problemă, sarcină de învățare, rezolvare de probleme, învățământ primar.

Abstract. The article reflects the problematized training approaches in primary education with connotations regarding the construction of acquisitions based on a system of mental actions to ensure the achievement of transfer in learning. The deliberate constructions of the didactic activity focus students' thinking on solving problems and problem-situations in an active, independent spirit. The interactive regulation milestones in the development of the stages of the problem-based training ensure the analytical-synthetic activity of the students, carried out through judgments and reasonings and allow the modeling of mental processes appropriate to creativity.

Keywords: problem-based training, problem, problem-situation, learning task, problem solving, primary education.

Tendențele actuale ale societății configurează demersuri de antrenare a axului central al acțiunilor personalității prin varii modalități de instruire activă și interactivă. Prerogativele învățământului primar susțin structura activității didactice cu caracter problematizat, care disponibilizează potențialele dezvoltative ale profilului de inteligență și nevoilor educaționale ale elevilor de vârstă școlară mică.

În teoria și practica educațională, problematica instruirii problematizate promovează statutul elevului activ și valorizarea laturii formative a învățării. Organizarea instruirii pe dimensiunea valorificării resurselor intelectuale ale elevilor de vârstă școlară mică în context problematizat presupune construirea achizițiilor pe baza unui sistem de acțiuni mentale care să asigure realizarea transferului în învățare.

Principiul problematizării, ca criteriu de apreciere calitativă a procesului de învățământ, include logica construcției paradigmei educaționale și conținutului curricular, metodele organizării și gestionării activității cognitive a elevilor, fundamentarea științifică a conținutului și esenței teoriei organizării procesului de instruire problematizată, structura lecției și forma de ghidare a activității elevilor, selectarea sistemului de forme, metode și mijloace tehnice de instruire, aplicarea creativă sistematică a experienței dobândite în practică.

Referențialul metodic al problematizării este valorificabil în contexte flexibile ale activității instructive, orientate spre reactualizarea selectivă și restructurarea unor achiziții anterioare, necesare în contextul rezolvării problemelor, prin tatonări reflexive, căutări, reflecții personale, experimentări, culegeri de date, prelucrări, interpretări, exersări ale operațiilor gândirii.

La baza instruirii problematizate se situează relațiile educaționale interactive și dinamice profesor-elev pe dimensiunile: intelectuală, metodologică, verbală, social-emoțională, afectivă etc. Traiectul instruirii problematizate facilitează nivelul de asimilare a conceptelor pe baza unui sistem de activități mentale în rezolvarea sarcinilor nestandard, susținut de interesul cognitiv. Construcțiile problematizate interferează cu activitatea independentă sistematică a elevilor privind asimilarea cunoștințelor noi și modurilor de activitate pe baza rezolvării problemelor.

Cercetările experimentale realizate de Polya G., Gagné R.M., Bruner J.S., Okon W., Katona G., Goguelin P., Klinberg L., Матюшкин А.М., Лернер И.Я., Скаткин М.Н., Махмутов М.И., Panico V., Roșca A. etc. au consemnat valoarea didactică a instruirii problematizate, focalizată pe dezvoltarea resurselor intelectuale ale personalității prin modalități nestandard de abordare a realității. În cadrul cercetărilor realizate au fost elaborate legițile și modurile de organizare a instruirii problematizate, care presupun fundamentarea procesului de instruire pe principiul problematizării.

Variile abordări ale conceptului de instruire problematizată incubă totalitatea acțiunilor de organizare a situațiilor-problemă, formularea problemelor, oferirea sprijinului în rezolvarea problemelor, verificarea acestor rezolvări și gestionarea procesului de sistematizare și consolidare a cunoștințelor dobândite.

Analiza teoretică a rezultatelor cercetărilor savanților au condus la detectarea legiții generale de activizare a cunoașterii elevilor în procesul instruirii ce rezidă în provocarea tensiunii forțelor intelectuale a elevilor prin formularea întrebărilor-problemă și sarcinilor cognitive problematizate. Dificultățile de înțelegere și conștientizare a faptelor și conceptelor noi iau forma tensiunii create în procesul rezolvării sarcinilor-problemă cognitive, manifestate prin interesul sporit al elevilor față de subiectul dat, dispoziția lor emoțională și efortul volitiv. Acordul contradicțiilor conștientizate generează aprofundarea cunoștințelor în baza celor asimilate anterior și aplicarea nouă a cunoștințelor achiziționate.

În teoria și practica educațională, instruirea problematizată vizează „un tip de instruire, în cadrul căruia elevii se implică sistematic în procesul de rezolvare a problemelor și sarcinilor-problemă pe baza conținutului învățământului” [5, p. 101]. Tipul de instruire vizat este specific organizării lecțiilor, bazate pe crearea activității independente a elevilor, sub ghidarea profesorului, în procesul cărora are loc dobândirea modurilor noi de activitate, dezvoltarea capacităților de gândire. Conținutul instruirii problematizate este reprezentat printr-un sistem de sarcini-problemă

cu diferit grad de dificultate, axat pe contradicțiile cunoașterii științifice și modurilor de rezolvare a lor. În procesul rezolvării sarcinilor-problemă are loc sporirea nivelului de asimilare a conceptelor: „dobândirea treptată a sistemului de acțiuni mintale creative conduce la asimilarea abilităților, deprinderilor, experienței, iar schimbarea calității activității intelectuale conduce la elaborarea tipului specific de gândire științific, critic” [6, p. 19].

Gagné R.M. consideră instruirea problematizată relevantă pentru crearea și soluționarea situațiilor-problemă „prin gândire comună și căutare, prin cercetare și descoperirea unor noi adevăruri, a unor noi reguli și invenția unor soluții de ordin superior care devin parte integrantă a repertoriului individual de achiziții” [3, p. 190]. Pentru a fortifica operațiile de analiză, comparație, sintetiză, generalizare, concretizare a materialului factologic în vederea obținerii informațiilor noi, Махмытов М.И. propune „activizarea gândirii elevului pe calea creării situațiilor-problemă, formării interesului cognitiv și modelării proceselor mintale adecvate creativității” [6, p. 19].

Situația-problemă reprezintă „o dificultate conștientizată, cu claritate de intensitate diversă, depășirea căreia necesită căutarea creativă a noilor cunoștințe, moduri și acțiuni, în condițiile disponibilității de date pentru căutarea căilor de depășire a dificultății” [5, p. 102]. Ea reflectă starea psihică a elevului în procesul realizării sarcinii, care îi ajută să conștientizeze contradicția între necesitatea și imposibilitatea de a efectua sarcina pe baza cunoștințelor dobândite anterior. Conștientizarea contradicției impulsionează elevul spre descoperirea cunoștințelor noi despre obiect sau fenomen, a modului sau condițiilor de realizare a acțiunii. Caracterul complex al situației-problemă este generat de faptul că sarcina propusă neagă total sau parțial convingerile anterioare ale elevului și acest fapt determină starea de tensiune psihică. Experiența anterioară a elevilor în conjunctură cu elementul de noutate, surpriză și necunoscut pe care îl presupune situația-problemă deschide calea spre căutare și descoperire, spre intuirea unor noi soluții, a unor relații aparent absente între vechi și nou.

Constatările cercetătorilor argumentează necesitatea prezenței contradicției ca „element esențial al situației-problemă, care provoacă elevilor nevoia de a găsi căile de rezolvare a dificultăților intelectuale” [4, p. 33]. Conștientizarea contradicției incită elevii mici spre „descoperirea” cunoștințelor despre obiect și a modului sau condițiilor de realizare a acțiunii: „experiența trecută, pe de o parte și, elementul de noutate și de surpriză, necunoscutul, cu care este confruntat subiectul, pe de altă parte, care pot apărea între cunoștințele deja însușite și noile cunoștințe care nu se încadrează în limitele celor vechi; între cunoștințele vechi și noile fapte și fenomene pentru a căror înțelegere și explicare cunoștințele anterioare nu mai sunt suficiente; între tratarea teoretică și rezolvarea practică; între realitatea practică și teorie; între sesizarea particularului și nevoia de generalizare; între două sau mai multe teorii, concepții, idei sau ipoteze;

între cunoștințele teoretice și propriile observații asupra realității; între „comportamentul” diferit al unor obiecte sau fenomene în contexte situaționale diferite” [1, p. 157].

În contextul instruirii problematizate, rezolvarea de probleme reliefează logica dobândirii mecanismului fundamental de asimilare cu referire la multitudinea domeniilor realității, „un tip de activitate psihică ce include componenta operativă a gândirii, care presupune depășirea unui obstacol, a unei dificultăți teoretice sau practice” [2, p. 312]. „În procesul rezolvării de către elevi a unui sistem de probleme și sarcini-problemă special elaborate, se achiziționează experiența de activitate creativă, asimilarea creativă a cunoștințelor și modurilor de activitate, formarea unei personalități active, conștiente, cu atitudine creativă față de activitate” [5, p. 101]. În aspect procesual, are loc reorganizarea și restructurarea cunoștințelor dobândite anterior datorită conflictului epistemic dintre cunoscut și necunoscut, ce provoacă mobilizarea resurselor intelectuale pentru a fi valorificate în noul context de învățare.

Structura didactică a sarcinilor de învățare vizează parcurgerea următoarelor etape: crearea unei situații problematizate care să sugereze elevilor incertitudine și interes pentru găsirea de soluții; formularea unei/mai multor probleme; confruntarea elevilor cu situația-problemă, reactualizarea și selecționarea unor informații însușite anterior, care pot sugera direcții de soluționare a problemelor; construirea parțială a ipotezelor de către elevi prin raționamentul inductiv și deductiv, prin intuiție, analogie etc; verificarea ipotezelor și compararea rezultatelor obținute de diferite grupe de elevi, adoptarea ipotezei optimale; sistematizarea și fixarea cunoștințelor dobândite; aplicarea cunoștințelor noi în situații teoretice și practice. Astfel, rezolvarea problemelor provoacă un efort de gândire, pentru descoperirea unor noi combinații între cunoștințele și capacitățile dobândite anterior, cu ajutorul cărora se poate ajunge la o regulă nouă, de ordin superior. Activitatea analitico-sintetică a elevilor, realizată prin judecăți și raționamente în cadrul rezolvării sarcinilor instructive demonstrează potențialul formativ al instruirii problematizate.

Gradarea metodologică a modalităților de rezolvare a situațiilor-problemă vizează parcurgerea unei serii de etape grupate în trei momente: momentul declanșator (punerea problemei, înțelegerea datelor problemei a dificultăților pe care le implică, confruntarea cu problema); momentul tensional (căutarea soluției, prin examinarea situației-problemă, formularea ipotezelor de lucru, reactualizarea selectivă a cunoștințelor, stabilirea de corelații, operarea cu informații, stabilirea modului de rezolvare și comunicare); momentul rezolutiv (găsirea soluției, argumentarea deciziei, verificarea rezolvării și includerea ei în sistemul conceptual operant, confirmarea ei prin întărirea pozitivă sau negativă a profesorului).

Printre cele mai frecvente forme de instruire problematizată se numără: problematizarea prin activitatea de selecție: selectarea informațiilor teoretice însușite, necesare pentru a fi prelucrate și adaptate unei situații noi sau alegerea datelor experimentale obținute prin observare directă cu

referire la fenomenul studiat; problematizarea prin activitatea de asociere: descoperirea cunoștințelor prin raționament analogic, asociații, deducții logice; problematizarea prin formularea răspunsurilor la alegere: punerea în fața elevului a problemei de a alege și a explica răspunsul corect din două sau mai multe răspunsuri dinainte formulate.

Aspectele circumscrise instruirii problematizate vizează un complex de condiții psihopedagogice: confruntarea cu o problemă reală, tensională prin varii modalități: punerea problemei și formularea ei de către elev; conștientizarea explicită a problemei, pusă și formulată de profesor; sesizarea și conștientizarea problemei implicite într-un context formal sau informal; relevarea contradicțiilor dintre obiecte, lucruri, fenomene, evenimente, teorii, principii vizate în problemă; generarea conflictului cognitiv și orientarea gândirii elevului spre cercetarea și descoperirea cunoștințelor noi; disponibilizarea de abordare și rezolvare a problemei; întâmpinarea dificultății de natură intelectuală, manifestate prin blocarea temporară datorită insuficienței experienței de cunoaștere și achizițiilor disponibile pentru rezolvarea problemei; posibilitatea satisfăcătoare de depășire a dificultății intelectuale; implicarea deplină din punct de vedere intelectual, fizic și afectiv-volitiv în găsirea soluției corecte și rezolvarea problemei.

În învățământul primar se practică diverse modalități de creare a situațiilor-problemă: explicarea teoretică a relațiilor dintre fenomenele naturii; analiza detaliată a situațiilor din cadrul observărilor asupra naturii, care solicită explicarea fenomenului sau căutarea căilor de aplicare practică; analiza faptelor și fenomenelor realității ce creează contradicții între reprezentările practice și conceptele științifice despre faptele date; înaintarea ipotezelor, formularea concluziilor și verificarea lor experimentală; compararea faptelor, fenomenelor, regulilor, acțiunilor în rezultatul cărora apar situațiile-problemă; generalizarea preliminară în cadrul revizuirii unor fapte, fenomene care fac posibilă scoaterea în evidență a însușirilor specifice ce nu pot fi explicate; familiarizarea cu faptele și fenomenele inexplicabile care creează problema științifică și care sunt aparent contradictorii reprezentărilor și conceptelor posedate; realizarea legăturilor interdisciplinare în vederea sporirii gradului de formare a deprinderilor în baza reactualizării materiei studiate.

Reperetele de reglare interactivă în contextul instruirii problematizate implică încurajarea elevilor de a pune întrebări și de a răspunde la întrebări; exprimarea deschisă a opiniilor, care diferă de cele ale profesorului; valorizarea ideilor formulate de elevi; respectarea reciprocă a punctelor de vedere; punerea întrebărilor care îi determină pe elevi să gândească, să judece profund; organizarea discuțiilor clarificatoare cu elevii; abordarea aspectelor relevante, semnificative; emiterea raționamentelor coerente, logice; exersarea proceselor superioare ale gândirii elevilor.

Aplicabilitatea instruirii problematizate conturează modalități de ghidare a elevilor de vârstă școlară mică în procesul dobândirii modurilor generalizate de achiziție a cunoștințelor și aplicarea acestora în rezolvarea sistemului de sarcini concrete. Consolidarea structurilor cognitive ale elevilor

are loc pe baza asimilării creative a cunoștințelor menite să dezvolte gândirea productivă, imaginația, motivația cognitivă, atitudinile intelectuale. Activismul individual al elevilor mici, manifestat în procesul rezolvării problemelor și situațiilor-problemă, stimulează spiritul de explorare, formează stilul activ de muncă, cultivă autonomia și curajul în investigarea ideilor și convingerilor proprii.

Bibliografie

1. CERGHIT, I. Metode de învățământ. Ed. a IV-a revăzută și adăugită. Iași: Polirom, 2006. 315 p.
2. Dicționar praxiologic de pedagogie (coord. M.-D. Bocoș). Vol. 5: P-S. Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană, 2019. 570 p.
3. GAGNE, R. Condițiile învățării. București: E.D.P., 1975. 336 p.
4. PANICO, V. Educația intelectuală a elevilor în procesul de instruire. Chișinău: UST, 1993. 40 p.
5. ЛЕРНЕР, И.Я. Дидактические основы методов обучения. Москва: Педагогика, 1981. 186 с.
6. МАХМУТОВ, М.И. Организация проблемного обучения в школе. Москва: Просвещение, 1977. 240 с.

PROIECTUL - MODALITATE DE EVALUARE CONTINUĂ A COMPETENȚELOR ELEVILOR

Anjela GLAVAN, profesoară de Discipline economice, grad didactic unu,

<https://orcid.org/0000-0002-9550-2673>

Colegiul Tehnic Feroviar din mun. Bălți, Republica Moldova

CZU: 377.091.27

DOI: 10.46727/c.04-05-11-2022.p89-94

Abstract: This article describes some aspects of the application of the project method in the training and continuous assessment of students' competences. The use of the project method facilitates the transfer of learning results and allows placing the student in a situation to search, synthesize, research, compare. During the didactic activities the method will promote the discovery of the pleasure of learning, will increase confidence in their own strengths, will make students feel fulfilled, offers a rich and meaningful environment, in which students develop complex skills, immanent to effective functioning in -a modern world.

Cuvinte-cheie: instruire centrată pe elev, metoda proiectului, competențe să învețe și din cercetare și din activitatea practică, evaluare, produse finale.

Trăind într-o societate aflată într-o continuă mișcare, adaptare, transformare, trebuie să ținem cont de cererea pieții muncii actuale, care solicită persoane libere, creative, performante în activitate. Evident, se impune o altă viziune asupra instruirii tinerilor în colegiu, care să formeze la elevi competențe ce îi va ajuta să reușească într-o societate în continuă schimbare. Aplicarea noilor strategii care oferă elevilor posibilitatea de a participa activ la propria formare este un imperativ al timpului. În orice situație, un domeniu important și prioritar trebuie să rămână educația, care, la rândul său, are nevoie de o formare continuă pentru a răspunde cerințelor actuale ale societății și să